

Волонтерська діяльність як засіб соціально-психологічної реабілітації учасників бойових дій

Гончар Інна Григорівна¹

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, Умань, Україна

E-mail: gigonchar@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4316-8650>

Стаття присвячена темі, актуальність якої зумовлена умовами війни, в якій перебуває Україна, із 2014 року, та необхідністю подолання її наслідків для учасників бойових дій. Мета дослідження – розробити та схарактеризувати програму соціально-психологічної реабілітації учасників бойових дій засобом волонтерської діяльності. У ході дослідження використано комплекс методів: аналіз, систематизація, порівняння, зіставлення, узагальнення наукової літератури для визначення понятійно-категоріального апарату дослідження та розроблення програми соціально-психологічної реабілітації учасників бойових. У дослідженні представлено волонтерську діяльність як ресурс для розвитку комунікативних та лідерських якостей, можливість побачити результати власної праці, відчувати свою затребуваність в умовах цивільного життя, реалізувати творчий потенціал, випробувати себе в новому амплуа й, можливо, у подальшому змінити професію, сферу діяльності. Розроблена програма зорієнтована на розвиток особистісного потенціалу, який сприятиме включенню учасника бойових дій у систему соціальних відносин, адаптації до умов цивільного життя, розвитку комунікабельності. Програма передбачає реалізацію низки завдань: створення мотиваційного простору для розвитку особистісного потенціалу, соціальної активності, громадянської свідомості; формування вміння працювати в команді; розвиток комунікативних, організаційних, управлінських умінь і навичок у процесі залучення учасників бойових дій до волонтерської діяльності; спонукання до саморозвитку; професійної орієнтації. Реалізація програми передбачає чотири етапи, кожен з яких має свою мету та вирізняється змістом: від теоретичного ознайомлення з основними аспектами волонтерської роботи до практичної реалізації власних проєктів.

Ключові слова: волонтерство, волонтерська діяльність, реабілітація, соціально-психологічна реабілітація, учасники бойових дій, соціальна адаптація, програма реабілітації.

Вступ. Однією з актуальних проблем соціально-психологічної реабілітації учасників бойових дій є пошук нових підходів, які сприятимуть успішній адаптації до умов цивільного суспільства. Адаптація у цьому контексті виступає як багатогранний процес активізації соціальних та біологічних резервів, які перебувають у нестійкому стані. У цьому контексті актуальним, на нашу думку, є залучення учасників бойових дій до волонтерської діяльності як практичної соціально значущої роботи, у якій закладено потенціал формування професійно-особистісних якостей та ціннісних орієнтацій, комплексу практичних умінь, досвіду взаємодії з інститутами громадянського суспільства в розвитку громадянської та соціальної активності.

Проблемі соціально-психологічної реабілітації учасників бойових дій сьогодні присвячена низка досліджень, як-от: загальні підходи до організації процесу реабілітації (Голяченко А., Царенко Л. та ін.), особливості соціально-психологічної реабілітації учасників бойових дій (Алещенко В., Бриндіков Ю., Буряк О., Немов Р., Радиш Я., Соловйов І. та ін.), проблеми адаптації в мирному житті (Концов Е., Осухова Н., Сергієнко Т., Таран Ю. та ін.), використання методів арт-терапії (Бриндіков Ю., Копитін А., Соловьев С. та ін.) та ерготерапії (Бриндіков Ю.). У дослідженнях відомих науковців, представлено особливості організації волонтерської діяльності (Беспалова К., Вайнола Р., Горелов Д., Макарі С., Панькова О., Юрчинська Г. та ін.) та схарактеризовано волонтерство в контексті соціальної роботи (Бондаренко З., Голованова Т., Капська А., Лях Т. та ін.).

Натомість до цього часу в наукових колах недостатньо вивчено питання ролі волонтерської діяльності у ході соціально-психологічної реабілітації учасників бойових дій, що зумовило вибір теми дослідження.

Мета та завдання дослідження. Розробити та схарактеризувати програму соціально-психологічної реабілітації учасників бойових дій у процесі залучення до волонтерської діяльності.

¹ кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Завдання дослідження.

1. Висвітлити категоріально-термінологічні контури ключових понять дослідження.
2. Розробити програму (мета, завдання, етапи та зміст роботи) соціально-психологічної реабілітації учасників бойових дій у ході волонтерської діяльності.

Матеріали та методи дослідження. У ході проведення дослідження застосовано комплекс методів: аналіз, систематизація, порівняння, зіставлення, узагальнення наукової літератури для визначення понятійно-категоріального апарату дослідження та розроблення програми соціально-психологічної реабілітації учасників бойових дій.

Результати дослідження. Волонтерський рух на тепер надзвичайно поширений у багатьох країнах світу. Він є важливим складником громадянського суспільства та чинником його розвитку. Волонтерство підтримує в суспільстві загальнолюдські цінності, сприяє розкриттю людського і професійного потенціалу, сприяє вирішенню важливих життєвих питань.

Волонтерство виникає в тих сферах життя суспільства, де не спрацьовують наявні соціальні, політичні інститути. Так сталося й в Україні, коли на початку неоголошеної війни (2014 р.) волонтерський рух набув нових форм та розмаху на підтримку захисників Вітчизни, ветеранів АТО/ООС, їхніх сімей та переселенців із тимчасово окупованих територій України.

Волонтер – це передусім добра, милосердна людина, яка володіє неабиякими комунікативними навичками і приваблює до себе людей, розуміє проблеми оточуючих та співчуває їм, має бажання безкорисливо допомогти вирішувати проблеми інших людей. Здебільшого означені вище якості притаманні жінкам. До того ж волонтер характеризується порядністю, уважністю, відповідальністю, відвертістю зі своїми клієнтами (Лях, 2001: 52).

Більшість науковців акцентують на тому, що волонтери – активні представники різних груп населення, громадяни, які вільно керуються ідеєю суспільної та приватної солідарності, особи, які спроможні брати відповідальність, здатні прийняти на себе частину повноважень державних соціальних установ.

Згідно Закону України «Про волонтерську діяльність» волонтер – це фізична особа, яка добровільно здійснює благодійну, неприбуткову та мотивовану діяльність, що має суспільно-корисний характер. Волонтерами можуть бути особи, які досягли 16 років або, як виняток (за згодою одного з батьків або особи, яка його заміняє), з 15 років. Водночас поняття волонтерська діяльність – добровільна, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами шляхом надання волонтерської допомоги. Волонтерська діяльність ґрунтується на принципах добровільності, безкорисливості, неприбутковості, законності, гуманності, спільності інтересів і рівності прав її учасників та відповідальності (2011, 19 квіт).

Зауважимо, що саме слово «діяльність» означає систематичні дії членів суспільства, їхніх об'єднань, спрямовані на досягнення певного результату. Діяльність таких осіб здійснюється в інтересах інших осіб та в інтересах суспільства (без мети отримання прибутку від виконаних робіт та наданих послуг).

У науковій літературі сучасних дослідників знаходимо низку підтверджень важливості волонтерської діяльності, як-от:

– дає змогу розширити діапазон професійної діяльності і має при цьому певні переваги порівняно із звичною освітньо-професійною діяльністю, наприклад: добровільність участі, що, у свою чергу, забезпечує більш стійку мотивацію до діяльності; свобода вибору об'єктів волонтерської діяльності, її змісту, форм, за результатами якої з'являються нові умови для створення індивідуального шляху професійного становлення; а також створення умов для формування більш об'єктивно-критичного ставлення до себе як особистості та фахівця (Петренко, 2017);

– виступає своєрідним способом взаємопідтримки і піклування, допомоги членам громади, взаємодією для спільного напрацювання способів вирішення проблем (Лях, 2010: 49);

– відображає форму реалізації громадянської активності та базу для функціонування громадських організацій; національну ідею милосердя і благочинності (Бондаренко, 2008);

– характеризує свідому, доцільну діяльність людини, що має на меті виробництво матеріальних і духовних благ, а також надання послуг (Кудринская, 2006: 22).

Волонтерська діяльність може здійснюватися як волонтерськими організаціями, так і окремими волонтерами за такими напрямками:

– надання волонтерської допомоги для підтримки малозабезпечених, безробітних, багатодітних, бездомних, безпритульних, осіб, що потребують соціальної реабілітації;

– здійснення догляду за хворими, особами з інвалідністю, самотніми, людьми похилого віку та іншими особами, які через свої фізичні, матеріальні чи інші особливості потребують підтримки та допомоги;

– надання допомоги громадянам, які постраждали внаслідок стихійного лиха, екологічних, техногенних та інших катастроф, у результаті соціальних конфліктів, нещасних випадків, а також жертвам злочинів, біженцям;

– надання допомоги особам, які через свої фізичні або інші вади обмежені в реалізації своїх прав і законних інтересів;

– проведення заходів, пов'язаних з охороною довколишнього природного середовища, збереженням культурної спадщини, історико-культурного середовища, пам'яток історії та культури, місць поховання;

– сприяння проведенню заходів національного та міжнародного значення, пов'язаних з організацією масових спортивних, культурних та інших видовищних і громадських заходів;

– надання волонтерської допомоги для ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру;

– надання волонтерської допомоги за іншими напрямками, не забороненими законодавством (2011, 19 квіт).

Нам імпонує думка Безпалько О., що волонтерська діяльність є актуальною і важливою із таких причин як: ефективний спосіб вирішувати складні проблеми окремої людини, суспільства та довкілля; приносить у соціальну сферу нові ідеї; спосіб участі в поліпшенні якості життя; як механізм адресувати свої проблеми тим, хто спроможний їх вирішити (Безпалько, 2001).

У контексті дослідження вважаємо за необхідне доповнити цей список ще такими позитивними аспектами:

– можливість спробувати себе в різних галузях діяльності, виконуючи різні ролі (від керівних до підрядницьких);

– розвинути соціальну активність та громадську свідомість, бути зайнятим у суспільно-корисній діяльності;

– волонтерство надає можливість розширити своє соціальне коло, знайти однодумців.

Загалом участь у волонтерській діяльності – це шанс здобути новий професійний досвід, можливість розвинути комунікативні якості, сформувати вміння взаємодії, партнерства. У своєму дослідженні, присвяченому аналізу впливу добровольчої діяльності на формування соціальної активності, С. Булавенко виділила три групи провідних соціально значущих мотивів. Перша група мотивів: самореалізація особистісного потенціалу, можливість виявити свої здібності та можливості участі в соціально значущій громадській діяльності. Наступна важлива група: суспільне визнання, почуття соціальної значущості, можливість самоствердитися, відчувати причетність до суспільно корисної справи. Ще одну групу мотивів визначено як можливість самовираження та самовизначення (Булавенко, 2019:178).

У межах дослідження розглядаємо волонтерську діяльність ще й як ресурс, який може бути використаний у ході соціально-психологічної реабілітації учасників бойових дій, а саме для соціальної адаптації до умов цивільного суспільства.

Реабілітація – це комплексна допомога спеціалістів, спрямована не лише на компенсацію розладів, а й на повернення постраждалої людини до суспільства, її якомога повну особисту, професійну інтеграцію у соціум. Соціально-психологічною реабілітацією є мультифакторний процес відновлення і підтримання психологічного здоров'я особистості і насамперед її здатності відчувати психологічне благополуччя (Титаренко, 2018: 223).

Отже, реабілітація передбачає варіативність інтервенцій з урахуванням як характеру отриманої травми, так і природи особистості, її життєвої історії, значущого оточення, наявного потенціалу й може допомогти особі успішно адаптуватися в довколишньому середовищі та суспільстві, набути морально-психологічної рівноваги, зміцнити впевненість у собі, усунути психологічний дискомфорт, спробувати й далі жити повноцінним життям.

Актуальними для нашого дослідження є розгляд питань адаптації та соціальної адаптації в ході соціально-психологічної реабілітації. Тому зупинимось більш детально на вивченні цих понять.

Аналіз наукової літератури засвідчив, що у змісті поняття «соціальна адаптація» дослідники акцентують на:

– зайнятості як ключовому аспекті соціальної адаптації (Вдовиченко, 2017: 169);

– переході її суб'єктів із системи «кадрова армія України» до системи «ринкова Україна» (Красильщиков, 2005: 118);

– засвоєнні військовослужбовцями-учасниками бойових дій нових соціальних норм і ролей (Абрамов, 2016: 261);

– перетворенні взаємин особистості (соціальної групи) з мінливого зовнішнього і внутрішнього середовища за допомогою узгодження вимог і очікувань його учасників, пов'язане із засвоєнням знань про довколишню, набуттям умінь і навичок у побудові власного образу життєдіяльності, присвоєнням загальнолюдських норм і цінностей (Свирбутович, 2012: 248);

– суспільний процес активного пристосування до нових соціальних умов проживання в цивільному середовищі з ринковою системою взаємостосунків, який передбачає освоєння норм і правил цього середовища, оволодіння професією, комфортний перехід до нових умов життя (Борець, 2016: 36).

Соціальна адаптація до нової життєвої ситуації чи умов життя відбувається через активізацію сильних сторін особистості, її самореалізацію у трудовій діяльності або творчості, розширення світогляду, подолання екзистенціальних проблем. На переконання П. Ворони, у випадку з учасниками бойових дій має бути розроблена активна політика держави щодо соціальної адаптації й реабілітації та сприяння їхній самореалізації (Ворона, 2018: 56).

Отже, у загальному розумінні соціальна адаптація – це процес взаємодії індивіда (особистості) або соціальної групи із зовнішнім середовищем, за результатами якого відбувається освоєння нової соціальної (життєвої) ситуації.

Водночас соціально-психологічна адаптація особистості передбачає набуття особистістю певного статусу й оволодіння певним набором соціально-психологічних функцій, а також психологічна задоволеність індивіда. Припускаємо, що соціальна адаптація учасників бойових дій визначає необхідність розширення сфери їхньої діяльності та розвитку ініціативності. Виявлення та корекція проблем, всебічна підтримка створюють сприятливий соціальний клімат для повноцінного включення особистості в умови цивільного життя. Ефективною формою такої роботи в цьому напрямі може бути ідея залучення до волонтерської діяльності як практики розвитку організаторських, лідерських якостей, формування ініціативності, майданчика для тестування нових сфер професійної діяльності. Вважаємо, що саме для учасників бойових дій волонтерство може стати нішею корисної зайнятості. Адже свого часу вони були об'єктом волонтерської діяльності і вже добре знайомі з її особливостями.

Зазначимо, що особи, які брали участь в активних бойових діях й отримали травми, потребують суттєвого коригування подальшої роботи щодо соціальної адаптації. Посттравматичні явища розвиваються вже після повернення людини до звичайних умов життєдіяльності, після її участі в екстремальній обстановці. Саме на цьому етапі часто зустрічаються додаткові психічні травми в уже звичайних, так званих нормальних, умовах мирного життя для багатьох учасників бойових дій, вони стають джерелом стресу і негативних психічних змін.

Соціальна адаптація учасника бойових дій перебуває в прямій залежності від професійної та психологічної адаптації, що вимагає створення заходів для такої адаптації. В цьому контексті розроблено програму соціально-психологічної реабілітації учасників бойових дій шляхом залучення їх до волонтерської діяльності. Представлена програма діє у комплексі з розробленими медичними, психологічними, фізіотерапевтичними та іншими необхідними заходами й орієнтована на підсилення ефективності надання реабілітаційних послуг.

Метою програми є розвиток особистісного потенціалу, який сприятиме включенню учасника бойових дій у систему соціальних відносин, адаптації до умов цивільного життя, розвитку комунікабельності, вміння встановлювати зв'язки.

Розроблена нами програма спрямована на вирішення таких завдань:

– створити мотиваційний простір для участі у волонтерській роботі та розвитку особистісного потенціалу, соціальної активності, громадянської свідомості;

– сприяти набуттю умінь працювати в команді;

– розвиток комунікативних, організаційних, управлінських умінь і навичок шляхом залучення учасників бойових дій до волонтерської діяльності;

– спонукання учасників бойових дій до саморозвитку;

– професійна орієнтація.

Соціально-психологічна реабілітація учасників бойових дій щодо їх залучення до волонтерської діяльності передбачає:

– чіткий ритм діяльності, безперервність, почерговість видів діяльності;

- суспільно-корисна спрямованість;
  - креативність та творчий підхід;
  - колективно-груповий характер виконання.
- Програма передбачає три рівня роботи.

I рівень – теоретичний.

Мета заходів – сформувати в учасників бойових дій базові знання з теорії основ волонтерської діяльності та побудови ефективної комунікації, усвідомлення власної ролі та місця у проведенні волонтерських заходів.

Діяльність першого рівня започатковується презентацією роботи волонтерської організації. В межах цього етапу можуть бути використані лекції, які спрямовані на ознайомлення слухачів з основними аспектами волонтерської роботи та можливостями, що надає їм участь у такому виді діяльності, а також принципами волонтерської роботи, комунікативні тренінги, спрямовані на формування вміння встановлювати зв'язки, ефективно вибудовувати спілкування.

II рівень – підготовчий.

Мета заходів – організація благодійних акцій та соціальних проєктів, навчання методик планування й організації діяльності, оцінка індивідуального потенціалу членів волонтерської організації.

На цьому рівні учасники долучаються до благодійних акцій волонтерської організації. Участь у вже спланованих акціях дає можливість випробувати свої сили, ознайомитися з практичними аспектами такого виду діяльності, виявити свої лідерські якості, вміння організовувати роботу або бути ефективним виконавцем. Крім того, кожен учасник може обрати для себе певний напрям діяльності, який для нього найбільше цікавий, й працювати в ньому. Можна виокремити певні специфічні особливості цього рівня. Цей рівень перехідний від організованого до самокерованого волонтерства, який дає можливість навчитися, спостерігати, практикувати, набути організаторських здібностей, лідерських якостей й бажання удосконалюватись і професійно розвиватися. На цьому рівні започатковується робота над власними проєктами та акціями. Важливим аспектом цього рівня є розвиток рефлексійного компонента діяльності. Учасники можуть провести аналіз власних заходів, визначити плюси та мінуси, внести зміни до розроблених проєктів, удосконалити заходи.

III рівень – практичний.

Мета заходів – розвиток усвідомленого ставлення до власної діяльності, стимулювання соціальної активності, розвиток уміння вести конструктивний діалог, стимулювання прояву лідерських якостей, практичне освоєння навичок самостійної роботи над проєктами.

На цьому рівні відбувається практична реалізація соціальних проєктів, благодійних акцій та інше, організатори формують свою команду, закріплюють обов'язки, розподіляють ролі, визначають етапи роботи. Реалізуючи проєкт, координатор контролює увесь процес та несе відповідальність за роботу всієї команди. Цей етап має надзвичайно важливе значення. Волонтери отримують змогу, реалізуючи власний проєкт, набути важливих особистісних якостей (упевненість у власних силах, лідерські якості, відповідальність тощо) та нових професійних навичок. Крім того, реалізація власних проєктів та ініціатив дає можливість стати активним учасником громадського життя, бути соціально визнаною та соціально активною особистістю, яка здатна нести відповідальність за власні вчинки, приймати рішення, реалізовувати та доводити до логічного завершення власні ініціативи. Важливо також наголосити на тому, що у ході реалізації проєктів волонтери навчаються комунікувати з органами влади, підлеглими та загалом суспільством, вибудовувати адекватну комунікацію, шукати вихід із ситуації та знаходити компромісні рішення.

IV рівень – підтримувальний.

Мета – підтримка ініціативи, сприяння подальшій роботі.

В межах волонтерської організації відбуваються семінари, навчання навичок корпоративної роботи, тренінги особистої ефективності, спрямовані на особистісний розвиток учасників. Діяльність у межах цього етапу передбачає подальшу підтримку волонтерських ініціатив учасників бойових дій.

Обговорення результатів. Таким чином, участь у волонтерській діяльності може бути етапом соціально-психологічної реабілітації, який сприятиме соціальній адаптації учасників бойових дій, оскільки:

- є платформою для вивчення своїх задатків у різних сферах діяльності;
- дає змогу вдосконалити такі важливі особистісні якості, як вміння будувати ефективну комунікацію, розвиток творчого мислення, відповідальність тощо;
- формує здатність пристосовуватися до різноманітних життєвих ситуацій;

- сприяє набуттю практичних навичок: ведення перемовин, здатність до роботи в команді, вміння швидко приймати рішення й реагувати на спонтанні обставини, організованість, відповідальність, лідерські навички, стресоусталеність тощо;
- в ході волонтерської діяльності учасник може випробувати свої сили як організатора проєктів та акцій, так і активного учасника;
- усвідомлює себе як активного учасника соціальних змін, сприяє визначенню власної ролі у суспільстві.

Висновки. Отже, участь у соціально значущій діяльності прищеплює прагнення відповідальності, не дає розвиватися інфантильним і утриманським настроям. Важливим результатом участі у волонтерській діяльності стає розуміння можливості змінити щось у суспільстві, довколишньому світі на краще. У свою чергу усвідомлення такої потреби позитивно позначається на розвитку самоповаги, впевненості в собі, визначенні свого місця у житті як у сьогоденному, так і в майбутньому, тих самих чинниках, на яких базується успішність людини як особистості.

Характерною особливістю участі у волонтерській діяльності є можливість побачити результати власної праці – посмішку вихованця дитячого будинку після благодійного свята, посаджені дерева у парку, подяка людей за упорядковані могили учасників війни тощо. Залучення до такої активної діяльності дає змогу учасникам бойових дій відчувати свою затребуваність в умовах цивільного життя, реалізувати творчий потенціал, випробувати себе у новому амплуа й, можливо, у подальшому змінити професію, сферу діяльності.

Все висловлене вище дозволяє розглядати волонтерську діяльність учасників бойових дій як засіб їхньої соціальної адаптації, соціалізації тощо.

Представлені результати дослідження і висновки не претендують на прикінцеве й вичерпне розв'язання питання місця й ролі волонтерської діяльності у ході соціально-психологічної реабілітації учасників бойових дій. Перспективи подальших розвідок убачаємо у здійсненні ґрунтовного дослідження прогресивних технологій соціально-психологічної реабілітації з учасниками бойових дій, членами їхньої родини; пошуку інноваційних реабілітаційних методів.

Література

Абрамов Є. В. Адаптація військовослужбовців, звільнених в запас як інструмент забезпечення їх конкурентоспроможності на ринку праці. *Економіка і організація управління*. Донецьк, 2016. Вип. 2 (22). С. 259–265.

Бех І. Д. Особистісно-орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. Київ: Либідь, 2003. 280 с.

Бондаренко З. П. Організація волонтерської роботи майбутніх соціальних педагогів в умовах вищого навчального закладу : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05. Київ, 2008. 24 с.

Борець Т. О. Психологічна допомога та соціальна адаптація військовослужбовців, які повертаються із зони АТО. *Психологічна допомога особам, які беруть участь в антитерористичній операції* : матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (м. Київ, 30 берез. 2016 р.). Київ, 2016. С. 33–36.

Булавенко С. Роль волонтерської діяльності в формуванні соціальної активності учнів у закладах загальної середньої освіти. *Молодь і ринок*. Дрогобич, 2019. №9. С. 170–179.

Вдовиченко Т. Соціальна та професійна адаптація звільнених військовослужбовців як об'єкт фінансового забезпечення. *Світ фінансів*. Тернопіль, 2017. № 1 (50). С. 166–180.

Волонтерство. Порадник для організатора волонтерського руху / укл. Т. Лях ; авт. кол. : О. Безпалько, Н. Заверіко, І. Зверева, Н. Зімовець та ін. Київ : ВГЦ «Волонтер», 2001. 52 с.

Ворона П. В. Шляхи соціальної реабілітації учасників українсько-російської війни на Сході України: зарубіжний досвід. *Вісник НАДУ. Серія «Державне управління»*. Київ, 2018. № 3 (90). С. 55–62.

Загальна декларація волонтерів, прийнята на XI конгресі Міжнародної асоціації волонтерів. *Права людини*: навч. посіб. Київ : Просвіта, 2002. С. 67–80.

Закон України «Про волонтерську діяльність». *Відомості Верховної Ради України*. Київ, 2011. № 42. С. 435.

Красильщиков А. Л. Соціальна адаптація звільнених у запас військовослужбовців (проблеми та досвід їх вирішення в Україні та зарубіжних країнах). *Демографія та соціальна економіка*. Київ, 2005. № 2. С. 117–125.

Кудринская Л. А. Добровольческий труд: опыт теоретической реконструкции : автореф. дис. ... на получение науч. степени докт. соц. наук : 22.00.03. Москва, 2006. 30 с.

Лях Т. Л. Методика організації волонтерських груп : навч. посіб. Київ : Київський ун-т імені Бориса Грінченка, 2010. 149 с.

Петренко Л. Професійна самореалізація майбутніх соціальних працівників у процесі волонтерської діяльності. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/25332/1/Леся%20Петренко.pdf> (дата звернення 12.01.2022 р.).

Свирбутович О. А. Социологическое понимание природы социальной адаптации URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/formy-sotsialnoy-adaptatsii-grazhdan> (дата звернення 02.10.2021 р.).

Титаренко Т. М. Як подолати наслідки травматизації: контури соціально-психологічної реабілітації. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/710831/2/Як%20подолати%20наслідки%20травматизації.pdf> (дата звернення 17.02.2022 р.).

Socio-psychological rehabilitation of combat activities participants by means of involving them in volunteering

Gonchar Inna²

Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, Uman, Ukraine

---

The article is dedicated to the topic, the relevance of which is stipulated by the war in Ukraine, beginning with 2014, and the necessity to overcome its consequences by the combat actions participants. The purpose of the study is to develop and characterise the program of social and psychological rehabilitation of combatants by involving them in volunteering. In the course of the study, a complex of methods was used: analysis, systematisation, comparison, generalisation of scientific literature in order to determine the conceptual and categorical apparatus of the research, as well as to develop a program of social and psychological rehabilitation of combatants. The study presents volunteering as a resource for the development of communication and leadership skills, the opportunity to see the results of their own work; to feel the need in civilian life; to realise their creative potential; to try themselves in a new role alongside a possibly to change their profession. The elaborated program is focused on the development of person's potential, which contributes to the inclusion of combat activities participants in the system of social relations, their adaptation to the conditions of civil life, the development of communication skills, and the skills to establish relationships. The program is aimed at implementing a set of tasks: creating motivational space for the development of person's potential, his / her social activity, civic consciousness; developing the ability to work in a team; developing communicative, organisational, managerial skills and abilities by involving combatants in volunteering; motivating them for self-development; professional orientation. The implementation of the program undergoes four stages; each of them has its purpose and content. These stages range from theoretical acquaintance with the main aspects of volunteer work to the practical implementation of individual projects.

Keywords: volunteering, volunteer activities, rehabilitation, social and psychological rehabilitation, combatants, social adaptation, rehabilitation program.

References

Abramov, YE.V. (2016). Adaptatsiya viys'kovosluzhbovtiv, zvil'nenykh do zapasu yak instrument zabezpechennya yikh konkurentospromozhnosti na rynku pratsi [Adaptation of servicemen discharged to reserve as a tool to ensure their competitiveness in the labor market]. *Ekonomika ta orhanizatsiya upravlinnya – Economics and organization of management*, 2 (22), 259-265 [in Ukrainian].

Bekh, I.D. (2003). *Osobystisno-oriyentovany pidkhid: teoretyko-tekhnologichni zasady [Personality-oriented approach: theoretical and technological principles]*. Kyiv: Libid' [in Ukrainian].

Bondarenko, Z.P. (2008). Orhanizatsiya volonters'koyi roboty maybutnikh sotsial'nykh pedahohiv v umovakh vyshchoho navchal'noho zakladu [Organization of volunteer work of future social teachers in terms of higher education]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].

Borets', T.O. (2016). Psykholohichna dopomoha ta sotsial'na adaptatsiya voennosluzhbovtiv, yaki povertayut'sya iz zony ATO [Psychological assistance and social adaptation of servicemen returning from the ATO zone]. *Psykholohichna dopomoha osobam, yaki berut' uchast' v antyterorystychniy operatsiyi: materialy mizhvidom. nauk.-prakt. konf.* (pp. 33-36). Kyiv [in Ukrainian].

---

² PhD in Pedagogy (Candidate of Pedagogical Sciences), Associate Professor at the Department of Social Pedagogy and Social Work of the Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University

Bulavenko, S. (2019). Rol' volonterykoyi diyal'nosti u formuvanni sotsial'noyi aktyvnosti uchniv v zakladakh zahal'noyi seredn'oyi osvity [The role of volunteering in the formation of social activity of students in general secondary education]. *Molod' ta rynok. Drohobych*, 9, 170-179 [in Ukrainian].

Krasylnykyv, A.L. (2005). Sotsial'na adaptatsiya zvil'nenykh do zapasu voennosluzhbovtziv (problemy ta dosvid yikh vyrishennya v Ukrayini ta zarubizhnykh krayinakh) [Social adaptation of discharged servicemen (problems and experience in solving them in Ukraine and abroad)]. *Demohrafiya ta sotsial'na ekonomika*, 2, 117-125 [in Ukrainian].

Kudrins'ka, L.A. (2006). Dobrovol'cha pratsya: dosvid teoretychnoyi rekonstruktsiyi [Volunteer work: the experience of theoretical reconstruction]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Moskva [in Russian].

Lyakh, T.L. (2010). *Metodyka orhanizatsiyi volonterykoyh hrup [Methods of organizing volunteer groups]*. Kyiv: Kyyivs'kyy un-t imeni Borysa Hrinchenka [in Ukrainian].

Lyakh; T. (Eds.). (2001). *Volonterstvo. Poradnyk dlya orhanizatora volonterykoho rukhu [Volunteering. Advisor for the organizer of the volunteer movement]*. Kyiv: VHTS «Volonter» [in Ukrainian].

Petrenko, L. *Profesiyina samorealizatsiya maybutnikh sotsial'nykh pratsivnykiv u protsesi volonterykoyi diyal'nosti [Professional self-realization of future social workers in the process of volunteering]*. Retrieved from <http://eprints.zu.edu.ua/25332/1/Lesya%20Petrenko.pdf> [in Ukrainian].

Svirbutovych, O.A. *Sotsiologichne rozumynnya pryrody sotsial'noyi adaptatsiyi [Sociological understanding of the nature of social adaptation]*. Retrieved from <https://cyberleninka.ru/article/n/formy-sotsialnoy-adaptatsii-grazhdan> [in Ukrainian].

Tytarenko, T.M. *Yak podolaty naslidky travmatyzatsiyi: kontury sotsial'no-psykholohichnoyi reabilitatsiyi [How to overcome the consequences of trauma: the contours of socio-psychological rehabilitation]*. Retrieved from <https://lib.iitta.gov.ua/710831/2/Yak%20podolaty%20naslidky%20travmatyzatsiyi.pdf> [in Ukrainian].

Vdovychenko, T. (2017). Sotsial'na ta profesiyina adaptatsiya zvil'nenykh viys'kovosluzhbovtziv yak ob'yekt finansovoho zabezpechennya [Social and professional adaptation of discharged servicemen as an object of financial support]. *Svit finansiv*, 1, 166-180 [in Ukrainian].

Vorona, P.V. (2018). Puty sotsial'noyi reabilitatsiyi uchasnykiv ukrayins'ko-rosiys'koyi viyny na Skhodi Ukrayiny: zarubizhnyy dosvid [Ways of social rehabilitation of participants of the Ukrainian-Russian war in eastern Ukraine: foreign experience]. *Visnyk NADU. Seriya «Derzhavne upravlinnya»*, 3, 55-62 [in Ukrainian].

Zahal'na deklaratsiya volonteriv, pryynyata na KHI konhresi Mizhnarodnoyi asotsiatsiyi volonteriv [Universal Declaration of Volunteers, adopted at the XI Congress of the International Association of Volunteers]. (2002) Prava lyudyny: navch. posib. Kyiv: Prosvita [in Ukrainian].

Zakon Ukrayiny «Pro volonterykoyi diyal'nist'» pryiniaty 19 ap. 2011 roku № 42 [Law of Ukraine «On Volunteering» activity from April 19 2011, №42]. (2011). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny*, 42. P. 435. [in Ukrainian].

Accepted: May 31, 2022

